

(Re)kategorizáció és poétikusság összefüggései a későmodern magyar költészetben

Blendelemzések

*„... a költészet legfőbb ellensége a szó. A szónak értelme van.
És meg nem szűnő élményünk a százszor regisztrált hasadás
a szó mint mindennapi kommunikációs eszköz
és a szó mint versre használt eszköz között.”*

(Nemes Nagy Ágnes)

*„Az írás problémája ez: pontos-talan kifejezésre van szükség ahhoz,
hogy valamit pontosan megjelöljünk... a pontos-talanság egyáltalán
nem közelítés, ellenkezőleg, pontos átmenet mindarról, ami van.”*

(Deleuze–Guattari)

A kognitív poétika és a kognitív nyelvészet megállapításaira épülő dolgozat néhány szóösszetétel vizsgálata révén tárgyalja a (re)kategorizáció és a poétikusság összefüggéseit egy későmodern magyar szerzők szövegeiből összeállított korpusz alapján. A kutatás módszertani szempontból alapvetően olyan blendelemzésnek tekinthető, amely az összetételi előtag és utótag fogalmi integrációjával összefüggésben értelmezi a jelentések újrakonstruálódásának folyamatát. Elemzéseim során ezenkívül kísérletet tettem az említett korpuszból kigyűjtött összetételek különböző típusainak körvonalazására, majd a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ2) korpuszának bevonásával ellenőriztem az adatokat.

Kulcsszavak: kategorizáció, rekategorizáció, poétikusság, későmodern magyar líra, szóösszetétel, blend, fogalmi integráció, kognitív poétika, komplexitás

1. Bevezetés

Dolgozatom elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon hogyan kezdeményezik a szóösszetételek a viszonylag stabilként értelmezhető kategóriarendszerünk dinamizálásával a poétikai minőség kialakulását, illetve hogyan és mennyiben járulnak hozzá ehhez a folyamathoz. A kutatás emellett kitér arra a kérdésre is, hogy milyen módszerekkel vizsgálható az összetételi előtag és utótag közötti komplex viszony.

A legkézenfekvőbb elemzési keretnek a kognitív poétika bizonyult, amely mint interdiszciplináris tudományterület műalkotásokat vizsgál, és nyelvi diskurzusokba ágyazottan foglalkozik a megismerő ember mentális műveleteivel (Simon 2016: 9). Így alkalmas arra, hogy a lírapoétikai eljárásokat és a lírai szövegekben megjelenő sajátos nyelvi szerkezeteket új megvilágításba helyezze, illetve integrálja a különböző tudományterületek (pl. az esztétika, a filozófia, a pszichológia, az irodalomtudomány és a nyelvtudomány) eredményeit.

Itt szükséges kiemelni továbbá a dolgozat egyik kulcsfogalmát, a **rekategorizációt**, amely a konvencionálódott kategóriák elbizonytalanodásával/elbizonytalanításával, a résztvevő elemek egymásra hatásából (is) adódó újbóli besorolással, illetve az emergens viselkedéssel függ össze. A másik kulcsfogalom pedig a **poétikusság**, amely egyrészt az interpre-

tációs lehetőségek gazdagságát, másrészt a komplex gondolkodás mozgósítását foglalja magában (vö. Morin 1977).

A (re)kategorizáció és a poétikusság témaköre jelenleg kevés szakirodalmi munkában kapcsolódik össze egymással, illetve csupán néhány, kis szövegmenyiséget feldolgozó esettanulmány született a témában (vö. pl. Benczes 2006, Bundgaard–Ostergaard–Stjernfelt 2006). Kutatásomban a szakirodalmi előzményekhez képest nagyobb anyagot tekintettem át, valamint kísérletet tettem egy olyan elemzési módszer kidolgozására, amely lehetővé teszi a felvetett kérdéskör komplex, több szempontot érvényesítő vizsgálatát.

Az általam összeállított korpuszból (vö. 3. alpont) gyűjtött összetételeket csoportosítottam, definiáltam az egyes kategóriákat, a fogalmi integrációs megközelítést (Kövecses–Benczes 2010) alapul véve (blendként) elemeztem néhány kifejezést, majd a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ2) korpuszának adatait is bevonva ellenőriztem az elemzések eredményeit. Dolgozatom első felében a szóösszetételekkel foglalkozó szakirodalomnak a jelen téma szempontjából leginkább fontos megállapításait tekintem át (2.1.), majd a poétikussággal összefüggésben értelmezem a kategorizáció és a rekategorizáció fogalmát (2.2.), valamint részletesen ismertetem a kutatás során alkalmazott módszereket (3.). Ezt követően kísérletet teszek a saját korpuszból gyűjtött szóösszetételek osztályozására (4.), illetve három konkrét példa fogalmi integrációs keretben történő elemzésével szemléltetem, hogy a blendelemzések hogyan járulhatnak hozzá a (re)kategorizáció és a poétikusság témaköre kapcsán felvetett kérdések megválaszolásához (5.). A dolgozat lezárásaként (6.) végül röviden összefoglalom a vizsgálatok eredményeit, és felvázolok néhány további lehetséges kutatási irányt.

2. Elméleti háttér

2.1. A szóösszetételek

A szóalkotási módok közül a magyar nyelvben a szóösszetételek létrehozása tekinthető a leginkább produktív eljárásnak (Ladányi 2017: 597). Az összetételek eredetileg a mondatban egymáshoz közel álló szavak összetapadásával jöttek létre (ez az univerbáció, pl. *adjon + isten*) (Ladányi 2017: 597). Azokat az összetételeket, amelyek tagjai között a mondatbeli viszonyoknak megfelelő szemantikai összefüggések vannak, szerves összetételeknek nevezzük; az ilyen összetételek sémáját követve újabb összetételek hozhatók létre (pl. metonimikus viszony alapján: *szekrényajtó, székláb* – ezek a 'dolog része' jelentést dolgozzák ki olyan módon, hogy az előtag az egész dolgot, az utótag pedig annak valamely részét nevezi meg). Azokat az összetételeket, amelyek tagjai között nincsen jól megragadható szemantikai, illetve grammatikai kapcsolat, szervetlen összetételeknek tekintjük. Az ilyen szavak alkalmiságuknál, egyediségüknél fogva nem rendeződnek sémákba (pl. *de + hát, ugyan + is*).

A szerves összetételeknek két további típusa különíthető el egymástól: a mellérendelő és az alárendelő összetételek. Az alárendelő összetételek esetében az utótag profilálja az előtagot (pl. *hamutartó* 'olyan tartó, amely cigarettahamu tárolására alkalmas') (Ladányi 2017: 597). Ezzel szemben a mellérendelő összetételek tagjai nem kidolgozzák, hanem megerősítik vagy kiegészítik egymás jelentését (pl. *alul + felül*).

A nyelvhasználók rendszeresen és magabiztosan alkalmazzák ezeket a fogalmi viszonyon és tapasztalaton alapuló konstrukciókat, amelyeknek egyaránt célja lehet a kategorizálás és az újrakategorizálás. Példaként említhetők az *okos-* előtaggal alkotott új összetételek, amelyekkel jól szemléltethető a kategóriává válás folyamata. Az *okos-* előtag nem az 'ember mentális állapota', hanem a 'digitális hatókör' jelentésben kapcsolódik össze különböző (nem élőlényt megnevező) utótagokkal. Az összetételcsalád egyik első tagja feltehetőleg az *okos-telefon* volt, a lehetséges utótagok sora azonban egyre bővül: létezik például *okoskarkötő* vagy *okosóra* is, de szinte minden digitális eszköz vagy felület megnevezése utótaggá válhat – vagyis olyan entitásokra utaló szavak kerülhetnek ebbe a kategóriába, amelyek a digitális tá-

mogatás felől konceptualizálhatók. (A Google keresőben talált néhány további példa: *okostá-nyér, okosjáték, okoslottó*.)

A közösség által jól ismert összetételek idővel konvencionálódhatnak (Ladányi 2017: 586), és ezzel együtt egyre inkább nyelvi egységként tekintünk rájuk (pl. *varázsige, menetrend*). Feltételezésem szerint az innovatív szóösszetételek mint konstrukciók ezeket a konvenciókat képesek felülírni – akár a hétköznapi nyelvhasználatban is, ám a lírában (így például az általam vizsgált későmodern lírában) különösen jellemzőnek látszanak az ilyen kifejezések. Vagyis az újrakategorizálás – egyfelől a nyelvi tudással összefüggésben, másfelől a világról való tudásunkat egy, már létező séma felülírásával újrendező kategorizálásként – a poétikai hatás elérésének eszköze lehet.

Az alárendelő szóösszetételek esetében az egyik tag (általában az utótag) alaptagként viselkedve szemantikai és grammatikai szempontból is meghatározza a szóösszetétel profilját (Ladányi 2017). Kérdésként merülhet fel ugyanakkor, hogy mi történik azokban a jellemzően komplex nominális összetételeket érintő esetekben, amikor az összetételi tagok azonos mértékben látszanak profilálni, kidolgozni egymást. Bizonyos összetételek esetében (pl. *kő-magány*) az egyik tag egy anyagi, míg a másik egy absztrakt struktúrát nevez meg, és az összetétellel váláskor ezek a fogalmak konceptuálisan egymásba integrálódnak, így hozva létre egy minőségileg új kategóriát.

2.2. Kategorizáció és rekategorizáció a poétikusság tükrében

A kategorizálás mint mentális képesség alapvető szerepet tölt be a tájékozódás és az életben maradás során. (Ha nem tudjuk például, hogy a *TEMPLUM* kategóriája az istentisztelet helyét jelöli, és összetévesztjük a *STADION* kategóriájával, akkor egy egészen más forgatókönyvet hozunk működésbe.) Fontos ugyanakkor időről időre felülbírálni és lebontani bizonyos kategóriákat. Az ilyen újraértelmezési folyamatok során poétikailag kiaknázható szemantikai árnyalatok járulnak hozzá (pl. az *égsapkájú*-ban az *ég-* előtag a *-sapka* utótaggal interpretációs lehetőségeket sokaságát nyitja meg) a kategória mind mélyebb megismeréséhez, rekurzív mentális ívet követve, ún. aktív hurokba (Morin 2019) szerveződve – ami itt azt jelenti, hogy nem lineáris, hanem körkörös megértési folyamatra van szükség, oda-vissza működő kapcsolatokat feltételezve a tagok között.

A kategorizációval szorosan összefügg a figura és az alap viszonya (Tolcsvai Nagy 2013: 44), illetve a viszonyítás képessége. Gyakori, hogy az előtér–háttér kettősében valamely entitás mentálisan kevésbé/nehezebben hozzáférhető, mint más entitás(ok). Ugyanakkor az összetételek esetében nem feltétlenül egyértelmű, hogy hová kerül a figyelem fókuszja: az utótag által megnevezett entitás szolgál az előtag által megnevezett, előtérben álló, mozgó, anyagszerű dolog háttéréül vagy fordítva: az előtaggal jelölt entitás profilálódik (pl. *plakátmagány, kockacsend*). Ezekben az esetekben inkább vetélkedés, illetve antagonizmus jellemzi az összetételi tagok viszonyát, és a két komponens kölcsönhatásának reflektálttá tételével újszerű interpretációk hozhatók létre, amelyek elvezetnek a rekategorizációhoz, és ezzel együtt az adott megnyilatkozás poétikussá válását vagy poétikusságának hangsúlyossá válását is eredményezhetik. A poétikusság a figuratív nyelvhasználat jellemzőjeként az egyes nyelvi szerkezetek nem konvencionális, nem kanonikus használatát jelenti, a hétköznapi megismerés során megszokott összefüggésrendszerrel való eltávolodás vagy annak diszkurzív megsokszorozása céljából (Simon 2012: 260).

A kategóriákat, illetve a kategóriákról való gondolkodást a kognitív pszichológiából ismert prototípuselv szervezi, amely megköveteli a skaláris perspektívát (Tolcsvai Nagy 2011: 25). A periférián elhelyezkedő kategóriatagok a prototipikus kategóriatagokhoz képest kevesebb olyan tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek az adott kategóriához kötik őket, ugyanakkor vannak olyan tulajdonságaik is, amelyek alapján más kategóriá(k)ba is besorolhatók. (Itt említhető például a gomba, amely egyszerre jellemezhető növényi és állati tulajdonságokkal.) A rekategorizáció a kategóriák újragondolásának alapja és eredménye, és

éppen arra mutat rá, hogy a különböző entitások többféleképpen, illetve több különböző kategóriába is besorolhatók. Tehát a rekategorizáció egy dolognak nem csupán a lényegét, totalitását próbálja megragadni, mintegy a holisztikus paradigma szerint haladva, hanem az értelmezésének kulcsait is igyekszik felfedezni az entitás tulajdonságai közötti dinamikában. Voltaképpen szemantikai identitásválságról beszélhetünk, ahol a megképzendő jelentések elbizonytalanodása nemhogy kioltja, hanem megsokszorozza az interpretációs lehetőségeket.

3. A kutatás módszerei

A jelen kutatás elsősorban annak vizsgálatára irányul, hogy az innovatív szóösszetételek az emergens jelentésképzés és a rekategorizáció aktusa révén milyen mértékben járulnak hozzá a későmodern költészetben vizsgált poétikussághoz.

Kutatásom első szakaszában egy általam összeállított korpuszt vettem alapul (ennek részletes bemutatását lásd a 3.1. alpontban), amely a középiskolák 12. évfolyama számára készült szöveggyűjteményekben szereplő, feltehetően nagymértékben kanonizált későmodern szerzők (Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor és Juhász Ferenc) lírai műveiből épül fel.

Az ebből a korpuszból kigyűjtött szóösszetételek vizsgálata során jellemző mintázatokot állapítottam meg, majd ezek alapján csoportosítottam az összetételeket. A csoportosítás során az MNSZ2 (vö. Oravecz–Váradi–Sass 2014) segítségével szűrőpróbaszerűen ellenőriztem, hogy az általam felvázolt kategóriák létét az így nyert adatok is megerősítik-e, majd ahol szükségesnek látszott, az MNSZ2 adatai alapján pontosítottam az egyes kategóriákat – öszszevetve egymással a beszélnyelvi és a szépirodalmi alkorpuszokbeli előfordulásokat. Ezek aránya mutatta meg, hogy valóban megalapozottnak tekinthető-e az egyes csoportokba sorolt összetételek általam felvázolt rendszerezése (**konvencionális – konvencionális-poétikus – innovatív-poétikus**).

A dolgozatban bemutatott kutatás központi része azonban a blendelemzés, amelynek során a korpuszadatok alapján körvonalazott kategóriák közül csupán egynek, az ún. innovatív-poétikus kategóriának (vö. 4.) néhány elemét vizsgáltam meg részletesen (az elemzéseket lásd az 5. alpontban).

3.1. A saját kutatói korpusz adatai

A kutatás alapjául szolgáló, későmodern lírai szövegeket tartalmazó korpuszt a középiskolák 12. évfolyama számára készült, széles körben használt két szöveggyűjtemény (Pethőné Nagy 2010, Mohácsi–Vasy 2015) anyagaiból állítottam össze. A korpusz összesen 47 szöveget (7209 szövegszót) tartalmaz Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor és Juhász Ferenc lírai műveiből. (A szerzők mindegyikének minden olyan lírai műve bekerült a korpuszba, amely a feldolgozott szöveggyűjteményekben megjelent.)

Igyekeztem a korszak olyan, kanonikusnak tekinthető szerzőit kiválasztani, akik eszszéikben maguk is vissza-visszatérő problémakörként tárgyalták a nyelv, a megnevezés, a poétikum létrejöttének kérdéseit. Nemes Nagy Ágnes egy egész esszékötetben (*64 hattyú*, 1975), Weöres Sándor a doktori disszertációjában (*A vers születése*, 1939), Juhász Ferenc szerteágazó esszéirodalmában (*Írás egy jövődő őskoponyán*, 1974), Pilinszky János pedig *A mű születése* című értekezésében (1947) foglalkozik részletesen az említett témákkal. Nyelvészeti jellegű és a nyelvi kategorizációhoz, illetve a megnevezéshez kapcsolódó gondolataik életművük egészén belül is jelentős szerepet kapnak. Az általam összeállított korpusz adatait a következő, 1. táblázat foglalja össze:

A KORPUSZ ADATAI	Pilinszky János	Nemes Nagy Ágnes	Weöres Sándor	Juhász Ferenc	Összesen
Szövegek száma	18	7	17	5	47
Szövegszavak száma	1660	855	3361	1333	7209
Összetételek száma	51	62	168	148	429
A szövegszavak és az összetételek aránya	3,07 %	7,25 %	4,99 %	11,10 %	5,95 %

1. táblázat. A későmodernség lírai szövegeiből összeállított kutatói korpusz

Kutatásom során az ezen korpuszban előforduló összetételeket gyűjtöttem ki, illetve rendszereztem, a példák közül néhányat pedig részletesen is elemeztem a fogalmi integrációs modell elemzési módszerét alapul véve (vö. 5. alpont).

4. A vizsgált összetételek csoportosítása

A lírai szövegeket tartalmazó korpuszomban összesen 429 összetétel fordult elő (ez a teljes korpuszt alkotó 7209 szövegszó 5,95%-a), amelyeket a következő kategóriákba és alkategóriákba soroltam:

1) Konvencionális összetételek (K) (pl. *gyufaszál*)

A konvencionális összetételek kategóriájába konvencionálódott, a hétköznapi nyelvhasználatban (is) gyakran előforduló összetételek tartoznak.

Az MNSZ2 korpusza segítségével nyert adatokat – amelyeket szűrőpróbaszerűen vizsgáltam – a beszélnyelvi (BNY), illetve a szépirodalmi (SZI)¹ szövegeket tartalmazó alkorpuszokból vételeztem. Mind a BNY, mind az SZI alkorpuszban viszonylag gyakran fordultak elő konvencionális összetételek (BNY > 10 db, SZI > 20 db), amelyek közül az egyes konkrét kifejezések természetesen nem azonos módon oszlottak meg a két alkorpusz között – az azonban megállapítható, hogy a beszélnyelvi alkorpuszban minden vizsgált kifejezésre legalább 10 találatot kaptam, a szépirodalmiban pedig minimum 20-at (bár összességében az ezeknél számottevően magasabb értékek voltak a jellemzőek). A korpuszadatok rámutattak arra, hogy feltételezésem megállja a helyét a konvencionálódott összetételek intuitív kiválogatása után:

Összetételek	Beszélnyelvi (BNY)	Szépirodalmi (SZI)
<i>vadállat</i>	40	435
<i>jéghideg</i>	24	500
<i>menetrend</i>	2400	233
<i>vízhiány</i>	110	27
<i>éghajlat</i>	118	156
<i>égítést</i>	56	182
<i>kamaszkor</i>	45	142
<i>háztető</i>	25	131
<i>lakbér</i>	106	59
<i>fogkefe</i>	28	97
<i>bükkfa</i>	20	91

2. táblázat. Konvencionális összetételek (MNSZ2)

¹ A két alkorpusz hasonló szövegmennyiséget tartalmaz (BNY: 76,2 millió, SZI: 77 millió szövegszó).

2) Konvencionális-poétikus összetételek (KP) (pl. *deszkarés*)

A konvencionális-poétikus összetételek csoportjába olyan szóösszetételek kerültek, amelyek a hétköznapi társalgásban feltehetően nem túl gyakran fordulnak elő (mivel esetenként szükségtelenül bonyolulttá tehetnék a párbeszédet, illetve sérülne a nyelv ökonomikus jellege). Például egy mindennapi spontán társalgás során körülményesnek hathatnak az (1) és a (2) megnyilatkozásokhoz hasonló kifejezések:

- (1) Jani *harmadnapon* megy az iskolába.
 (2) Add ide, légy szíves, a *hamuszín* pulóveremet!

Természetesen az összetételek folyamatosan és fokozatosan válnak konvencionálissá, és ezzel együtt például az *olajzöld* sokkal inkább tűnhet megszokottnak, mint a *hamuszín*. Fontos ismét hangsúlyozni tehát, hogy a szüntelen nyelvi változások miatt sem húzható éles határ az egyes csoportok között.

Az alábbiakban felsorolt kifejezések nem minősíthetők innovatív, új megnevezéseknek, és nem önállóan, hanem a szövegfajta kontextusában fejtik ki hatásukat, tehát inkább stilisztikai szempontból tekinthetők feltűnőnek (épp ezen kifejezésekkel mint eszközökkel lehetséges az irodalomban a komikum megragadása). Ebben a csoportban a BNY kevesebb mint 10, az SZI pedig általában jelentősen több, mint 20 előfordulást tartalmazott:

Összetételek	Beszélnyelvi (BNY)	Szépirodalmi (SZI)
<i>marharépa</i>	0	20
<i>öröklét</i>	4	398
<i>futórózsa</i>	0	29
<i>nemlét</i>	7	274
<i>harmadnapon</i>	4	83
<i>hamuszín</i>	0	74
<i>olajzöld</i>	0	81
<i>egyszarvú</i>	4	65

3. táblázat. Konvencionális-poétikus összetételek

Az ebbe a kategóriába tartozó összetételeknek három további csoportja különíthető el:

- a) az absztrakcióval, az elvont fogalmisággal, a költői regiszter aktiválásának igényével létrehozott összetételek (*öröklét*, *nemlét*, *mennyboltozat*);
- b) a specifikációval, azaz az alapszintű kategóriákat megnevező komponensek jelenlétének specifikálásával létrehozott, részletező összetételek (*páfrány-bokor*, *olajzöld*, *krepp-papírbabák*);
- c) metonimikus viszonyokat reprezentáló összetételek (*sziklahát*, *deszkarés*, *ruhaujj*).

A metonimikus összetételek a rész–egész viszonyában specifikálnak, nem pedig osztályoznak: az előtag az egészt, az utótag pedig annak egy részét nevezi meg.

A specifikáció esetében a tudományos terminusokhoz, illetve a szakzsargonhoz közeli, esetleg akként ható kifejezések dinamizálhatják a kategorizálást azáltal, hogy az összetételek előtagja tovább specifikálja az utótag által megnevezett alapszintű kategóriát, így jutva el egy specifikusabb kategóriához. (Ezek a specifikus kategóriákat megnevező összetételek tipikusan szintén kevésbé vannak jelen a hétköznapi társalgásokban, mivel az ilyen kommunikációs helyzetekben viszonylag ritkán van szükség ekkora mértékű részletezésre.) A poétizálódást ezekben az esetekben az okozhatja, hogy a ritkán használt (és gyakran választékos) kifejezések

képesek a részletek, árnyalatok kifejezésére – tehát ekkor nem (csak) az elvont fogalmiság miatt teszi az adott nyelvi egység költőivé a megnyilatkozást/szöveget, hanem a specifikálás miatt is, amely az árnyaltabb, részletezőbb és pontosabb kifejezőmódokhoz kapcsolódik.

A 2) kategórián belül megállapított altípusok nem azonosíthatók innovatív szerkezetként, mivel már meglévő kategóriákat aktiválnak. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az itt felvázolt három fő kategória között nincsenek éles és egyértelműen meghúzható határok.

3) Innovatív-poétikus összetételek (IP) (pl. fényreklám)

Az innovatív-poétikus összetételek kategóriáján belül két alcsoportot különítettem el egymástól:

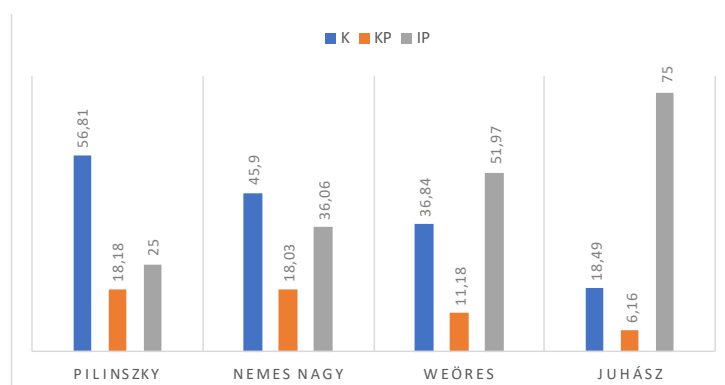
- az ortográfiai jelentésmódosítók (O) közé soroltam a kötőjelezett formákat, amelyek az ortográfiai újítás műveletével kezdeményezik a kategóriák megbontását, illetve újraértelmezését a tagok szétválasztása (pl. *nem-rég*) vagy éppen a tagok közötti szoros kapcsolat jelölése által (pl. *Halottak-napja-fény, más-cukra*);
- a komplex összetételek (KOMP) alcsoportjába az egyértelműen szokatlan és innovatív főnév + főnév összetételek tartoznak, amelyek ritkaságát az MNSZ2-ben szintén szűrőpróbaszerűen ellenőriztem (pl. *plakátmagány*).

A BNY alkorpusz egyetlen ilyen, komplex összetételként azonosítható kifejezést sem tartalmaz (azok közül, amelyekre rákerestem), az SZI alkorpuszban pedig ötnél kevesebb előfordulás adatolható minden vizsgált kifejezésre. Ezek az adatok azt támasztják alá, hogy a szóban forgó összetételek valóban egyedi és innovatív szóalkotási folyamatok eredményei. Például:

Összetételek	Beszélnyelvi (BNY)	Szépirodalmi (SZI)
<i>plakátmagány</i>	0	1
<i>kockacsend</i>	0	1
<i>csillagháló</i>	0	4
<i>pisztolycsattanás</i>	0	5

4. táblázat. Innovatív-poétikus összetételek

Jelen dolgozat ez utóbbi típusú kifejezésekre, vagyis az innovatív-poétikus (IP) csoportba tartozó komplex összetételek egyes példáinak elemzésére helyezi a hangsúlyt (vö. 5. alpont). Az alábbi, 1. diagram azt mutatja meg, hogy a három fő típusba sorolható – konvencionális (K), konvencionális-poétikus (KP), innovatív-poétikus (IP) – összetételek hogyan oszlanak meg a különböző költők szövegei között:

1. diagram. A K, KP és IP megoszlása a korpuszon belül

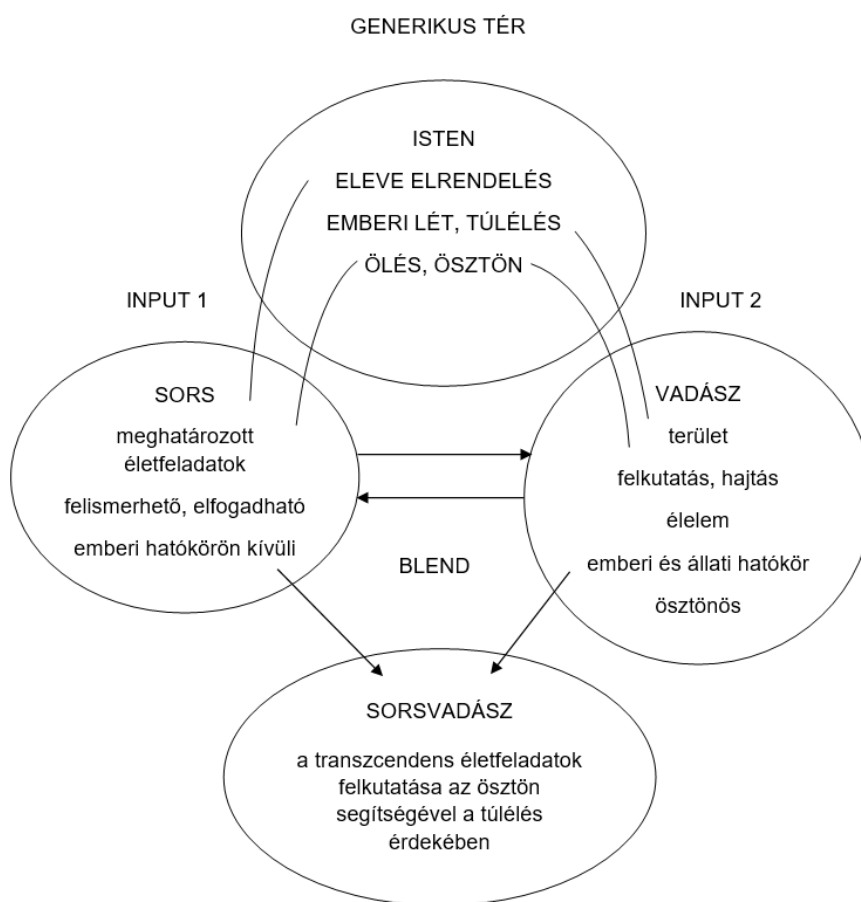
Weöres Sándor és Juhász Ferenc szövegeiben az ortográfiai innovációk nagy száma miatt kiugróan magas az innovatív-poétikus összetételek aránya. Ezzel szemben Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes vizsgált szövegeiben a konvencionális-poétikus típusú összetételek fordulnak elő nagyobb arányban.

5. Blendelemzések

5.1. Bevezető az elemzésekhez

A fogalmi integráció (**blend**) (Fauconnier–Turner 2002) két mentális teret kapcsol össze olyan módon, hogy ezek integrációjából, vegyüléséből egy új, összetett fogalmi szerkezet jön létre (vö. Tolcsvai Nagy 2017: 251–254), amely lehet alkalmi, de konvencionálódhat is. A fogalmi integráció során ugyanakkor e szerint a felfogás szerint valójában négy mentális tér között jönnek létre kapcsolatok: két input (vagy bemeneti tér), egy generikus tér és a blend, vagyis a fogalmi integráció tere kapcsolódik össze egymással. Például a konvencionális összetételnek tekinthető *naplemente* esetében az egyik bemeneti tér a NAP mint mozgásban lévőként észlelhető égitest fogalmát, a másik bemeneti tér pedig a LEFELE IRÁNYULÓ MOZGÁS fogalmát foglalja magába; e kettő integrációjaként értelmezhető a *naplemente*: az észlelés számára a Nap mintegy lefelé irányuló mozgást végez, és ez a mozgás, a Napnak a látóhatár alá történő „lemerülése” a nappal végével és a természetes világosság megszűnésével jár együtt.

Ugyancsak blendként ragadható meg például a kortárs költészetből (Falcsik 2010) származó *sorsvadász* innovatív, komplex összetétel. Az ebben az esetben feltételezhető fogalmi integrációt az alábbi ábra szemlélteti:

1. ábra. Fogalmi integráció: sorsvadász

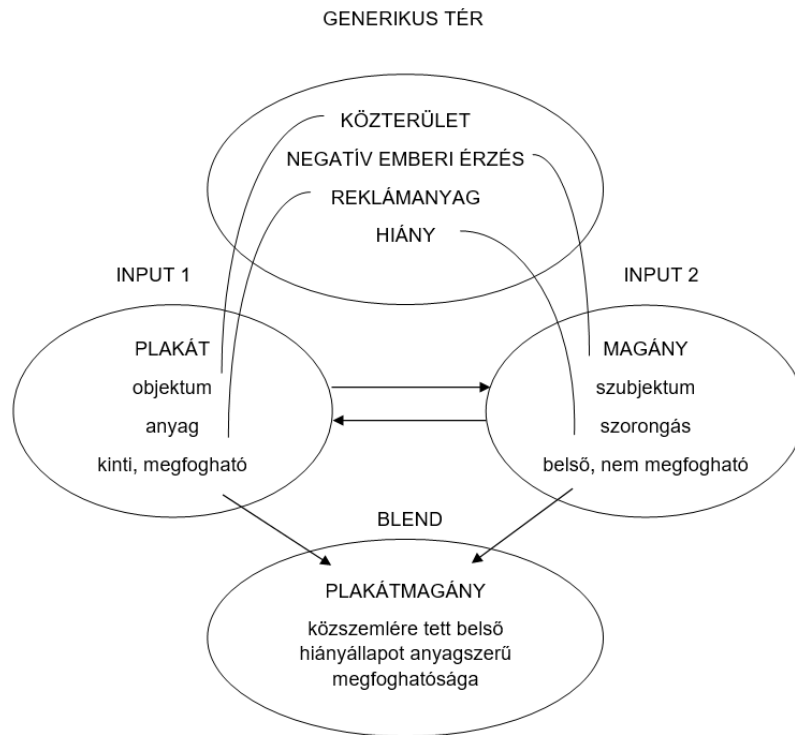
A blendelemzés különösen alkalmas módszernek látszik a komplex összetételek elemzésére, hiszen szemléletesen megragadhatóvá teszi az elő- és az utótag által előhívott mentális teret, lehetővé teszi az integrált térben létrejövő új, emergens minőség árnyalt leírását, és ezzel együtt értelmezhetővé, illetve megragadhatóvá válik az összetételi tagok új kategóriába való átsorolódásának jelensége is.

Ebben a megközelítésben a két bemeneti tér az összetétel két tagjához kapcsolódó mentális tér, amelyek között fogalmi megfelelések vannak, pontosabban feltételezhetjük, hogy bizonyos motivációk a fogalmak egymásra vetítéséhez vezethetnek. A vegyülés (blending) műveletét általában a generikus tér vezérli, és a folyamat során egy fogalom, illetve egy új, integrált mentális tér jön létre. A folyamatot összefüggésbe hozhatnánk az aktív hurok fogalmával, amelyben „a részek által az egész és az egész által a részek magyarázatának konstruktív körkörössége” valósul meg (Morin 2019: 3), ám a blendmodellben a visszacsatolás elmarad. Azonban a fogalmi integráció fogalmát érdemes összevetni az unitas multiplex (szintén Morin által felvetett) fogalmával is: e szerint a megközelítés szerint mind a rendszer elemei/részei, mind pedig az egész külön-külön is aktív potenciállal bírnak, ami interakciójukban, kölcsönhatásaikban érhető tetten – vagyis az elő- és az utótag egymással vetekszik, és a keletkezett összetétel maga is visszahat az őt alkotó komponensekre, illetve azok kategóriáira.

A jelen dolgozatnak természetesen nem célja, hogy egy-egy összetételt elemezve messzemenő következtetéseket vonjon le. A szöveggörnyezet és a tágabb kontextus figyelembevétel nélkül, csupán magukat az összetett szavakat (és azok fogalmi szerkezetét) vizsgálva nincs mód az adott kifejezések teljes körű elemzésére sem. A következőkben – mindezt szem előtt tartva – csupán a (re)kategorizáció aktusát vizsgálom poétikus szövegekből származó konkrét összetételek elemzésén keresztül. Ez a kérdéskör a szöveg makroszintjén (pl. a szintaxist is bevonva) további érdekes kutatási területeket nyithat meg. A kognitív poétika mindemellett nem az interpretációra, hanem a jelentésképzési potenciálok feltárására törekszik (vö. Simon 2016), a jelen dolgozat pedig az innovatív-poétikus összetett szavakra, illetve azok blendként való megjelenítésére fókuszál, ahol a fogalmi integráció fogalmán keresztül megragadhatóvá válik a poétikai kapacitásuk.

5.2. plakátmagány(ban) (Pilinszky János)

Ebben a példában kontrasztív megfelelések (*plakát*: kint, közösségi, anyag, látvány, valamilyen tartalmat közvetít; *magány*: bent, intim, állapot, nem látható, a közösség hiánya) egymásra vetítése vezet el a rekategorizációhoz, amelynek eredményeként a MAGÁNY mint egy (a megszokott értelmezéshez képest) új kategória, illetve mint egy új magánytípus értelmeződhet. Ugyanakkor a PLAKÁT kategóriája is módosul, ha a *-magány* utótag felől értelmezzük. A blend egy olyan, anyagszerűen megragadhatóvá (láthatóvá) vált állapotra vonatkozik, amely mozgást, átjárást feltételez a BENT és a KINT között. Az összetétel poétikusságát az adja, hogy a szóalkotással a szerző újraértelmezi, dinamizálja és összekapcsolja egymással a szóban forgó kategóriákat.

2. ábra. Fogalmi integráció: *plakátmagány(ban)*

Ugyanakkor az elemzés során érdemes figyelembe venni azt is, hogy a vers szövegében az összetétel *plakátmagányban* szóalakként fordul elő. Az esetrag ekkor térviszonyt fejez ki, vagyis egy előtérben álló sematikus dolog, az elsődleges figura (trajektor) egy háttérben álló sematikus dologhoz, a másodlagos figurához (landmark) viszonyítva konceptualizálódik (vö. pl. Tolcsvai Nagy 2011: 66). Ennek a viszonynak az értelmezéséhez azonban tekintettel kell lenni a tágabb szövegösszefüggésekre (minimum az adott verssorra: *Plakátmagányban ázó éjjelek*) is, amelyben a *plakátmagány* a landmark (lm), az *éjjelek* pedig a trajektor (tr).

A két bemeneti tér komplex összekapcsolódásának eredményeként az integrált térben a következő tartalmak jelennek meg:

A magánynak létezik olyan fajtája, amely a felszínre kerül, vagyis észlelhetővé válik más emberek számára, ők mégis elmennek mellette (vö. a *plakát*- által aktivált mentális térrel). Bár a plakáthoz általában senki nem szól, a plakát és környezete között így is végbemegy valamiféle (nem nyelvi) interakció, amennyiben a járókelők észlelik a plakátot (illetve tág értelemben a plakát és a környezet közötti interakcióként fogható fel az is, ha esik az eső, ha valaki letépi a plakátot, ha lekopik stb.). Ugyanakkor a PLAKÁT fogalma/kategóriája is újra-konstruálódik ebben az összetételben: a plakátok tipikusan valamilyen terméket vagy szolgáltatást reklámoznak olyan módon, hogy egy (a jelenlegihez képest) jobb állapot elérésével kecsegtetnek, míg az elemzett összetételben egy negatív érzelmi állapot kapcsolódik a reklámhoz. Ez egyfajta kritikai viszonyulásra is engedhet következtetni arra vonatkozóan, hogy a plakátok nem azt mutatják meg, ami valójában van, hanem azt, ami lehetne, ha az ember megfizetné az árát.

Az MNSZ2 összesen 229 *-magány* utótagú összetételt listáz (pl. *sejtmagány*, *földmagány*, *férfimagány*), amelyek mindegyike kategorizálja valahogyan a magányt, miközben a *plakát*- előtag tipikusan elsődleges jelentésében, a plakátokkal mint fizikai értelemben vett dolgokkal összefüggésben szerepel a korpuszban (435 találat). Például:

(3) A *plakátragasztó* szélesen mosolygott a létra tetején.

További példák: *plakátfestő* (de: *plakátlelkű*), *plakátruhákba*, *plakátragasztó*, *plakátállványain*. Ezek alapján Pilinszky versében a *plakát*- előtag bizonyul az összetétel innovatívabb tagjának, mivel egy érzelmi állapothoz kapcsolódik, ugyanakkor az utótag általában vett domináns szerepe miatt az összetétel mindkét tagja erős hatással van a másikra.²

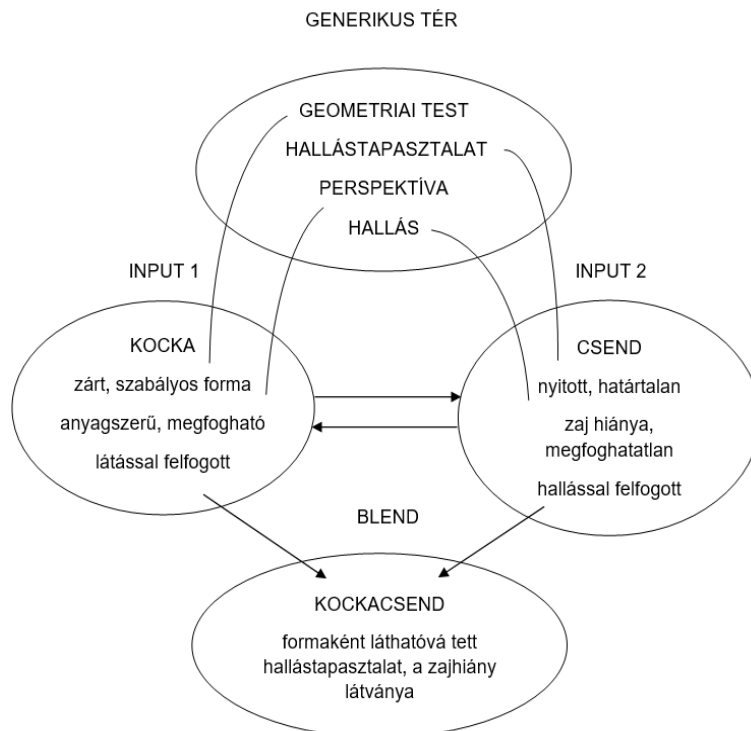
5.3. *kockacsend(ben)* (Pilinszky János)

A *kockacsend* esetében más-más tudáskereteket aktiváló entitások hoznak létre új kategóriát, amelyben a kocka alakú tárgy fogalma dinamikus kapcsolatba kerül egy absztrakt fogalommal: a hang hiányával.

A KOCKA mentális terében egy szabályos, háromdimenziós geometriai alakzat jelenik meg, amelynek oldalai egyenlőek; a szó jelentése a matematikával, a tudományos szigorúsággal, a megváltoztathatatlannal függ össze, mivel a kockákra lényegüknél fogva nem lehet jellemző a változás és a változatoság (hiszen az adott test már minimális változás esetén is megszűnik kockának lenni, vagyis kikerül a szóban forgó kategóriából).

A CSEND mentális terében pedig a hangok hiánya a meghatározó mozzanat, de ez a hiány összekapcsolódhat az élőlények hiányával is (akikhez hanghatások társulhatnak, illetve akik kommunikációjukkal megtörnek a csendet); ugyanakkor a csend éppúgy asszociálódhat a magánnyal, mint a relaxációval, a pihenéssel és a konstruktív önelemzéssel.

Ha a *-csend* felől dolgozzuk fel a *kocka* szót, a CSEND önmaga kategóriáját jelentheti, a *kocka*- pedig árnyalja, pontosítja ezt a CSEND-et azáltal, hogy a kimértséggel, a szigorúsággal, a változtathatatlansággal és a szabályossággal összefüggésben teszi hozzáférhetővé.

3. ábra. Fogalmi integráció: *kockacsend(ben)*

² Tolcsvai Nagy (2011: 99) elemzésében a bemeneti terekben a PLAKÁT mint magában álló dolog, a MAGÁNY mint személyre vonatkozó állapot jelenik meg – emellett az elemzés kiemeli, hogy a személy a világ, illetve egy közösség része –, a blendben pedig a magában álló személy dologszerűsége válik megragadhatóvá, jelezve, hogy az integráció során egy harmadik minőség jött létre.

A *kockacsend* összetétel emellett a TARTÁLY képi sémával (Lakoff 1987) is kapcsolatba hozható, amennyiben a kifejezést a 'kockában a csend' értelemben fogjuk fel, azonban a kockát olyan formaként is feldolgozhatjuk, amelyben a CSEND anyagszerűvé válik.

Az MNSZ2-ben összesen 2934 *-csend* utótagú összetétel fordul elő (pl. *végcsend*, *tükörccsend*, *utacsend*). Ezek az összetételek az idővel és a térrel összefüggésben is utalhatnak a csendre – például a *tükörccsend* esetében a csend úgy jelenik meg, mint egy adott felületről térben, fizikai értelemben visszavillanó dolog/entitás, vagyis a CSEND fogalma ebben az esetben sem a hangokkal, hanem inkább a látvánnyal való összefüggésében, illetve a látvány, a látható dolgok analógiájára érthető meg.

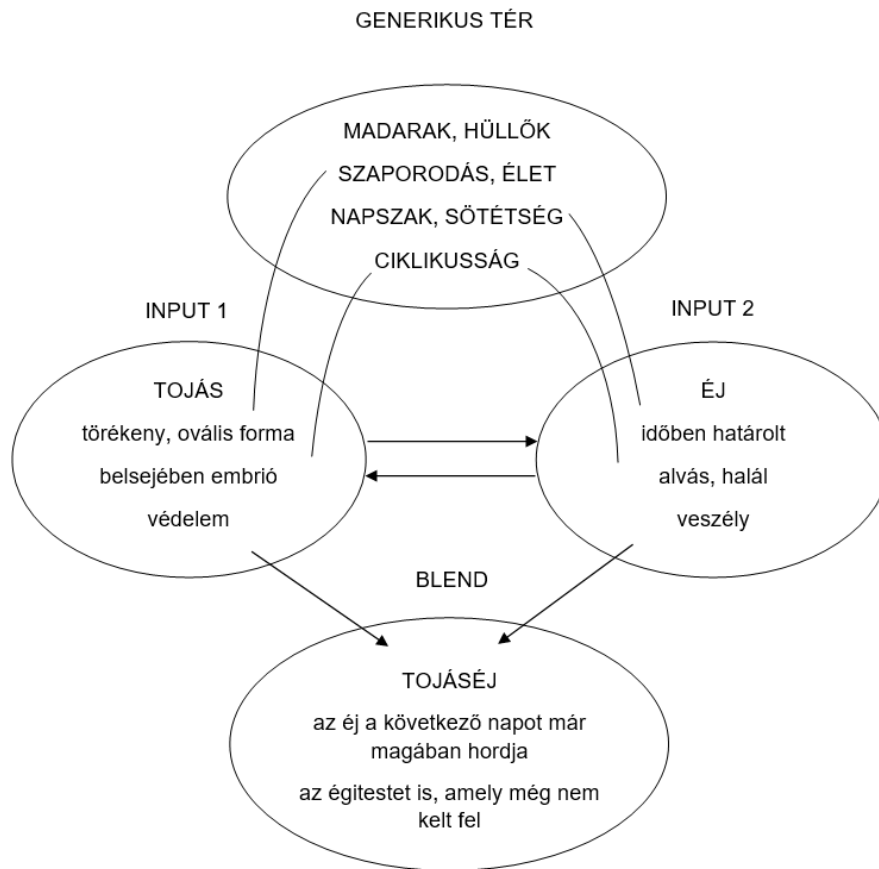
A *kocka-* előtag (1022 találat) ezzel szemben egy szabályos formára utal, amelyben nem szoktak emberek mozogni (hacsak nem A HÁZ KOCKA fogalmi metaforát vesszük alapul). Az MNSZ2-ben a *kocka-* előtagú összetételek között szerepelnek például a következők: *kockavilág*, *kockafejű*, *kockaházak*, *kockaköves*, *kockacukor*, *kockajáték*. Olyan összetételt nem találtam a korpuszban, amelyben a *kocka-* előtag elvont fogalomra vonatkozó utótaggal áll együtt; emellett feltűnő, hogy a kifejezés szinte minden esetben a kocka alakját hangsúlyozza.³ Mindez alátámasztja, hogy a *kockacsend* újszerű, innovatív kifejezés, amelyben a rekatégorizációt éppen az teszi feltűnővé, hogy az utótag ez esetben absztrakt fogalmat jelöl.

5.4. *tojáséj* (Weöres Sándor)

A *tojás* egy ovális, viszonylag vékony, törékeny héjjal rendelkező, belsejében sárga, életet tartalmazó entitás, amely különböző állatok – hétköznapi tapasztalataink szerint elsősorban madarak – szaporodásához kötődik, és ugyanakkor a héj alatt sötétség öleli körül a zigótát. Az *éj* pedig az a napszak, amely jellemzően alvással telik, illetve a szerelmi együttléttel asszociálódik, időben kiterjedt, nyugalmát a legapróbb zaj is megzavarhatja (mintegy „feltörve” az álom „héját”), valamint elrejti, magában rejti a reggel felkelő Napot mint sárga fényűként észlelt égitestet – ez a bennfoglalás az *éj* fogalmának fontos sajátossága –, miközben az éjből kibontakozó Nap az éjszaka végét is jelenti.

A blendben az integráció révén az *-éj* éppúgy újraértelmeződik a *tojás-* felől, mint a *tojás-* az *-éj* felől; a *tojás* sárgájának a Nap mint égitest, a kikelésnek pedig a felkelés/felébredés is megfeleltethető. Az összetétel egy rendkívül „sűrű”, poétikai szempontból rendkívül komplex szerkezetet hoz létre – nem véletlen, hogy a kifejezés önmagában, egy-szavas költeményként is erős líraiságot képvisel.

³ Ez alól csupán a *kockavilág* és a *kockafejű* szavak lehetnek kivételek, amelyek a számítógépek vilá-gával asszociálódó „kockaságra” utalnak (bár közvetetten ezek a megnevezések is összekapcsolódhatnak a matematikai értelemben vett szigorúsággal). Például: *hogy helyükbe uniformizált kockavilágot hozzanak létre*.

4. ábra. Fogalmi integráció: *tojáséj*

Az MNSZ2-ben az *-éj* utótag 15 402 esetben fordul elő összetételek részeként (pl. *bársony-éj*, *boszorkány-éj*, *csont-éj*, *hold-éj*, *kőzet-éj*). Az adatok egy része (pl. *bársony-*) az ÉJ minőségére utal, a *boszorkány-* előtag egyfajta birtokviszonyt feltételez, a többi összetétel pedig egy-egy természetben fellelhető anyag, képződmény összefüggésében ábrázolja az ÉJ-t. Az utóbbiak bizonyos értelemben párhuzamba állíthatók a *tojáséj* összetétellel, azzal a különbséggel, hogy a felsorolt példák többségében az előtag által megnevezett jelenségre inkább a statikusság jellemző (miközben a *tojás-* előtag a törékenységre, illetve a változásra, esetleg az állandó körforgásra is utalhat).

A *tojás-* előtaggal létrehozott összetett szavak (2400 találat) az MNSZ2 tanúsága szerint ugyanakkor a tojást elsősorban mint ételt jelenítik meg, vagy az alakjára utalnak (pl. *tojásvásárlás*, *tojásrántotta*, *tojásleves*, *tojásgyár*, *tojásfejű*).

(4) Te *tojásfejű*!

A TOJÁS fogalmához tehát szorosan hozzákapcsolódik az ÉTKEZÉS; ennek alapján feltételezhető, hogy a *tojáséj* összetétel esetében felvázolt blendben is szerepet játszik, hogy adott esetben ehető, étető táplálékról van szó, amely ugyanakkor csak a tojáshéj feltörését követően válik fogyaszthatóvá (ahogyan az éjszakából is csak a napfelkelte után lesz nappal, amint a sötétségből kibontakozik a Nap). Vagyis a fent említettek mellett a kibontás/kibomlás, kicsomagolás aktusa is releváns lehet az integráció során. Ezenkívül a *tojáshéj* szót is felidézheti az összetétel (a *tojáshéj* szóban szereplő *h* akár néma *h*-ként is értelmezhető lehet). Így a rekategorizáció több szinten is megvalósul, számos lehetséges utat nyitva meg az elemzés, illetve az értelmezés számára.

6. Összegzés és kitekintés

Kutatásom eredményei arra engednek következtetni, hogy a szóösszetételek innovatív, komplex típusai emergens minőségek kialakításával járulnak hozzá a poétikai hatás eléréséhez, amelyet a rekategorizáció folyamata kísér. A szóalkotás ezen módját elsősorban a későmodern magyar líra néhány kiemelkedő költőjének verseiben vizsgáltam, és az adatok rendszerezése során három fő szóösszetétel-csoportot különböztettem meg: a konvencionális, a konvencionális-poétikus és az innovatív-poétikus szóösszetételek kategóriáját.

Ez utóbbi típus alcsoportjaként értelmezhető a komplex összetételek csoportja, amelynek egyes kifejezéseit blendként, a fogalmi integrációs megközelítést alapul véve részletesen is elemeztem. Az elemzések rámutattak arra, hogy a fogalmi integráció során az egyes komponensek egymást és önmagukat is rekategorizálva, újraértelmezve hozzák létre az összetételek komplex jelentését, valamint hogy a részek és az egész viszonyában az egész (vagyis a blend) termékeny kölcsönhatásba lép az egyes részekkel/komponensekkel.

A (re)kategorizáció kulcsfontosságú művelet lehet a poétikusként értelmezhető szövegek létrehozása során. Ez a megállapítás további kognitív poétikai, illetve szövegnyelvészeti és irodalomtudományi vizsgálatok felé is utakat nyithat. Feltételezhető például, hogy a rekategorizáció különböző módjait alapul véve megragadható az egyes irodalomtörténeti korszakokra (vagy akár az egyes szerzők egyéni stílusára) jellemző innovativitás – a műfajiség tekintetében megmutatkozó innovatív megoldásoktól a szövegszintű vagy a szintaxist érintő újításokon át a legkisebb nyelvi elemek használatában megmutatkozó újszerűségig.

A szóösszetételek kérdésköréhez kapcsolódóan a későbbiekben érdemes részletesebben, nagyobb anyagot bevonva is megvizsgálni az egyes típusok tulajdonságait, szükség esetén további (al)kategóriákkal egészítve ki az általam felvázolt csoportokat. Ezenkívül érdekes eredményekhez vezethet a jelen kutatás kiterjesztése a kortárs líra vagy az egyes kortárs költők alkotásaiban előforduló összetételek vizsgálatára. (Például a Parti Nagy Lajos kötetének címében szereplő *grafitnesz* szó is elemezhető blendként, a rekategorizációval összefüggésben; ebben az esetben a blendelemzés módszerével feltárhatóvá válna, hogy milyen jelentéseket és hogyan integrál a *grafit*, a *fitnesz* és a *nesz* szavak egymásba játszásával létrehozott neologizmus.)

Kérdésként vethető fel ezenkívül az is, hogy a posztmodern líratechnikákban a szöveg szintjén az intertextusok újrakontextualizálása vagy a szavak és/vagy szószerkezetek szintjén a szójátékok megjelenése ugyancsak értelmezhető-e rekategorizációként, valamint hogy a bio- vagy egyéb poétikákba beemelt (szak)szókincs (pl. *vérborbolya*, *bahamabézs*, vö. Horváth 2019) által kiváltott poétikai hatás adódhat-e abból, hogy a terminusok alárendelt kategóriákat mozgósítanak, illetve a megszokotthoz képest nagyobb mértékben specifikálják az ábrázolt jelenségeket. Ezenkívül fiktív, tudományosnak ható összetételekre is bukkanhatunk a kortárs költészetben, amelyek az analógia révén szintén képesek ezt a hatást kiváltani (*bőrhal*, *orkánmadár*, *kazettabokrok*, *gardróbtölgyek*, vö. Borda 2017).

Továbbá érdemes lehet rekategorizációs műveletként értelmezni az olvasói elvárásokat minduntalan felülíró szintaktikai megoldásokat, soráthajlásokat vagy éppen a központosítás szándékos elhagyását is. A romantika korában gyökerező töredékesség, a barokkhoz kötődő mondatáradat, a jelentésképzést csaknem ellehetetlenítő, „roncsolt” avantgárd költészet vagy épp a műfaji kategóriák elbizonytalanítása, szüntelen felülírása, a prózába hajló líra és a lírába hajló próza (különösen amikor csupán a tördelés segít abban, hogy egy-egy adott művet valamely műnembe soroljunk) mind a rekategorizáció fogalmával hozható összefüggésbe a szöveg makroszintjén és a szöveget tágabb kontextusában vizsgálva egyaránt.

A rekategorizáció fogalma alkalmas lehet az átmenetekben – a nem-létező és a létező közötti mozdulatban, a pragmatikában, az interakcióban – rejlő dinamika megragadására, ami azért is különösen fontos, mivel a (nyelv)tudományos elméletek jelentős része egészen a közelmúltig sokkal kevésbé reflektált a nyelvben megmutatkozó dinamizmusra, mint a statikusként felfogott struktúrákra, amelyeket önmagukban, nem pedig alkotórészeikkel való

kölcsönhatásukban kísérelt meg leírni. Ezzel szemben állva értelmezhető az a gondolkodási mód(szer), amely mind a holista (homogenizáló), mind a redukcionista (katalogizáló) megközelítéseket elveti, és ezek helyett az egyes alkotórészek (komponensek) közötti szerveződést állítja vizsgálódásainak fókuszába (Morin 2019).

Források

- Borda Réka 2017. *Hoax*. Budapest: Scolar Kiadó.
- Deleuze, Gilles – Guattari, Félix 1980. Rizóma. *Ex Symposion folyóirat online*. <http://www.c3.hu/~exsymposion/HTML/fu/deleuze/foszoveg.htm> (Utolsó elérés: 2019. ápr. 8.)
- Falcsik Mari 2010. *A sorsvadász*. Pécs: Jelenkor Kiadó.
- Horváth Eve 2019. minden rendben. *Helikon* 30(19): 10.
- MNSZ2 = *Magyar Nemzeti Szövegtár 2*. <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev>
- Mohácsi Károly – Vasy Géza 2015. *Irodalmi szöveggyűjtemény a középiskolák 12. évfolyama számára*. Budapest: Krónika Nova Kiadó.
- Nemes Nagy Ágnes 1975. *64 hattyú*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Pethőné Nagy Csilla 2010. *Irodalom 12. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Hivatkozott szakirodalom

- Benczes, Réka 2006. *Creative Compounding in English*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Bundgaard, Peer F. – Ostergaard, Svend – Stjernfelt, Frederik 2006. Waterproof fire stations? Conceptual schemata and cognitive operations involved in compound constructions. *Semiotic* 161(1): 363–393.
- Cohen, Henri – Lefebvre, Claire 2005. *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.
- Fauconnier, Gilles – Turner, Mark 2002. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Gavins, Joanna – Steen, Gerard 2003. *Cognitive Poetics in Practice*. London: Routledge.
- Juhász Ferenc 1974. Mondatok a nyelvről, szavakról, költészetéről. In Juhász Ferenc: *Írás egy jövőző őskoponyán*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kharkhurin, V. Anatolij 2016. Cognitive Poetry: Theoretical Framework for the Application of Cognitive Psychology Techniques to Poetic Text. *De Gruyter Online*. <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ctra.2016.3.issue-1/ctra-2016-0005/ctra-2016-0005.pdf> (Utolsó elérés: 2018. nov. 4.)
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kugler Nóra – Simon Gábor 2017. A felismerőképesség határán – az összetett szó mint emergens szemantikai konstrukció. In Kádár Edit – Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Összetételek és nyelvelírási modellek*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 95–131.
- Ladányi Mária 2017. Alaktan. In Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor: *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 503–660.
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago–London: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical Prerequisites*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Morin, Edgar 1977. *La Méthode 1. La Nature de la nature*. Paris: Seuil.
- Morin, Edgar 2019. A rendszer fogalmától a komplexitás paradigmájáig. *Ex Symposion* 2019(102): 1–12.
- Oravecz, Csaba – Váradi, Tamás – Sass, Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In *Proceedings of LREC 2014*.
- Pilinszky János 1947. A mű születése. In Pilinszky János: *Publicisztikai írások*. Budapest: Osiris Kiadó. 1999.
- Rosch, Eleanor 1986. Egyetemes és kulturálisan specifikus jegyek az emberi kategorizációban. In Pléh Csaba (szerk.): *Gondolkozlélektan I*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 64–94.
- Simon Gábor 2012. *Egy kognitív poétikai rimelmélet megalapozása*. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest: ELTE.

- Simon Gábor 2016. *Bevezetés a kognitív lírapoétikába*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Stockwell, Peter 2002. *Cognitive Poetics. An introduction*. London: Routledge.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2011. *Kognitív szemantika*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Egyszerű és összetett jelentésszerkezetek. In Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor: *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 240–254.
- Weöres Sándor 1939. *A vers születése*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó.

HORVÁTH ÉVA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
eve.horvath84 @gmail.com